

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLV. évf.

November—December.

6-ik füzet.

A hit apostola.

Egyházi beszéd.¹

Ef. 3, 13. „Azért kérek, el ne csüggedjétek az én ti értetek való háborgattásaim (nyomorgattásaim) miatt, melyek nektek dicsőségeitekre vannak“.

Nagy nap virradt rátok, tündöklő, fényes nap. Ah, fényes, tündöklő, nagy nap! milyent a végtelen időn ritkán mér történelmi korszak. Ünnepeység arcotokon; ah, érzitek, hogy mily jelentősége van ennek a napnak. Nagy nap virradt rátok, mert mások is veletek együttéreznek, sorsosai nehéz megpróbáltatásoknak, rokon keresztény s más honfi testvérek. Nagy nap virradt rátok, mert nemcsak e haza földjének meleg szive dobban, hanem messze földről is fuvall felétek, ah, itt a rokon-szenv, a melegítő áram. Nagy nap virradt rátok; érzem: hogy e percben itt most százévek lelke mozog...

Embert ünnepeelve, nem embernek, hanem magasabbnak, fensőbbnek hódoltok, benne az isteninek hozzátok a hódolatot. A szorongattatások, a szenvedések az istenire nagy hivatást teljesítenek; a szorongattatások, a szenvedések nevelője az isteni résznek. A szorongattatások, a szenvedések éjszakájából törnek elő a prófétai villanások, a sötétség mélységein gyúlnak ki e lángok, melyek hosszú vonalaikban a korszakokon átnyulnak és az isteni útjait jelölik a történelemben. A szorongattatások, a háborgatásokból jönnek az elragadtatás, a bátorságok; a szorongattatás-, a háborgatásokkal e bátor, ez elragadó ékes-szólások, melyek gyülekezetet, egyházakat alapítanak; a sötét börtönfalak közül szállnak ki a világitó igék, melyek aztán erejükben erősödve börtönfalakat rombolnak szét s az összehullt romok felett a szabadság templomát építik föl; a sötét

¹ Elmondott Dávid Ferencz születésének 400-ik évfordulóján, 1910 aug. 21.-én Kolozsvárt.

börtönfalak közül vagy a máglyák fojtó füstjéből hangzanak ki az erős meggyőződések, melyeknek hatalma mind tovább terjed, melyek az isteni igazságait hordják magukban, melyeket nem zárhatnak el sem falak, nem boríthatnak el semminő hullámok, mert azok falakon át és tengerhullámok felett, fenséges szárnyalással tovább mennek, bejájják az országokat, a kerek földet; ezeket hódítanak, ezerek, százezerek szívében élnek... Ah, e szorongattatások, e háborgatások, e szenvedések a népek dicsőségére vannak.

E szorongattatások, e háborgatások, e szenvedések árnyából lép elétek tiszta fényben, dicsőségben Dávid Ferencz, a ti apostolotok...

De lássuk közelebb, mik azok, mik ő benne néktek dicsőségeitek; mik azok a fényugarak, melyek e szorongattatásokhoz, e háborgatásokhoz, e szenvedésekhez fonódnak, melyek az isteninek bizonyosságai.

Az első: a lelkiismereti szabadság. Lelkiismereti szabadság! népek életének szüksége, próféták és apostolok létfeltétele; a gondolatszabadság ikertestvére. Tér és levegő, hol a magasröptű gondolat szabadon szárnyalhat; tér és levegő, hol a képzelet útja sehol meg nem kötve, sehol meg nem szakítva, halmok, hegyek és völgyek felett, világbirodalmakon átvezethet; tér és levegő, hol a szemlélet nagyszerűségeket, — egy világot átölelhet, hol egy-egy ponton megállva, önmaga hallgathatja a mindenségben az Isteni élet zsongását, önmaga szabadon, mint bércz ölen a forrásusogást, hol a szemlélődő lélek föllendülve vagy a vizsgálódó elme kutatva, akadálytól nem tartóztatva emelkedhetik föl a magasba vagy szállhat le mélységekre... És tér és levegő, hol a világgép, a világeszme világosságát, színeit magából szabadon bocsáthatja, szórhatja ki, hol a lelkekből, az áthatott szellemekből kijövő vallásos érzetek, vallási és erkölcsi elvek szabadon hódíthatnak követőket; tér és levegő, hol a már számmá nőtt hívők, számos követők szabadon csoportosulhatnak, gyakorolhatják egymás mellett békén az ő hitüket, vallásukat; tér és levegő, hol a megvilágosult lélek, a főlzabadult lelkiismeret hitet, vallást gyakorolva, új befolyásokkal gazdagíthat népet, nemzeteket, új életet, erőt önthet egy nemzetbe és a haladás útján vezetheti diadalmasan előre. Lelki-

ismereti szabadság! próféták és apostolok létfeltétele, népek és nemzetek előhaladásának, miveltségének jele, fényes jelzője.

Leikiismereti szabadság! im, nézzétek a ti apostolotok a lelkiismereti szabadságért szól, e nagyértékű kincsért harczol. Ah, a próféták és apostolok sohasem kapják készen azon a helyen, a hol élnek, a maguk számára, ama szükséges előfeltételt, hanem önmaguknak kell azt kiküzdeniök. Im apostolotok nyilvános gyűléseken, a rendek tanácsában, a fejedelem tanácstermében és apostolok gyűléseiben az ige szabad hirdetéseért beszél és cselekszik; beszél és cselekszik nemcsak a maga számára, hanem más apostoloknak is a számára; beszél és cselekszik oly időben, mikor Európa országaiban a szabad szó felett még mindenütt a fenyegető pallós lebeg, mikor a Krisztus evangéliumának prédikálása még csak kiváltságos, mikor Krisztus evangéliumának prédikálására szabadelvűséget, lelkiismereti szabadságot nem ismernek. Óh, hogyan kerülhette volna ki hát a szorongatást, a háborgatásokat?!...

Szidalmak és gyalázások azok, a miket apostolotoknak viselnie kell, gyűlöletes szidalmak és gyalázások. Egy szokásaiban, erkölcsiében nem kiméletes kornak vad indulatossága, féktelen szenvedélyessége hányszor zúdul fel, tör ki ellene; szűrő tövisek, égető parázstűz felett hányszor kell a szabad vallásos meggyőződés hirdetőjének járnia! De ő állja a harcztot nemes magatartással, mignem az ország rendei s a fejedelem a világ népeinek ma is bámulatára törvénybe iktatják „az evangéliumnak kinek-kinek értelme szerint való prédikálását“, törvénybe iktatják a vallásszabadságot. Az ő szorongattatásaihoz, az ő háborítatásaihoz, az ő szenvedéseihez fűződik leginkább e hazában minden vallásos testületre, e hazában magára a nemzetre áldásthozó eme fénysugár. Az ő szorongattatásain, háborítatásain és szenvedésein huzódik át a száz éveken mind fényesebbé lett, ma már az emberiség közkinésének ismert, a teljes lelkiismereti szabadságot magában foglaló ragyogó aranyfonál, az ő ma is és örökké igaz, nemzedékről-nemzedékre, ajkról-ajkra szállott s írásban is megírott szólása: „A hit Isten ajándéka“.

A második: a vallási eszme. A vallási eszme, mely a lelkiismereti szabadsággal együtt fejlődik. Vallási eszme! a haladó

népek és nemzetek életének tápláléka, a prófétai és apostoli lelkek eszméinek tartalma. Vallási eszme, tartalom, melyben az emberben levő isteni, teremtő, alkotó erejét fejti ki; tartalom, melyben az emberi szellem, mit a magosságokat bejárt szemlélet és a mélyre ható vizsgálódás hozott, ismeretté alkotja azt; tartalom, a melyben a nagyságában, magasztosságában utólérhetlen, szédítően fenséges, nagy eszme, az Isteneszme sugarai gyűlnek össze; tartalom, melyben a vonások változnak, módosulnak, egykor fénylő sugarak elhalványulnak, törlődnek és helyökbe mások, újak jönnek; tartalom, a melynek megvan a maga történelme, melyen az emberi szellem történelme is legfelsőbb fokán, tetőpontján nézve, tükröződik; melyen az ember, a kor miveltsége, ismeretkörének terjedettsége és gondolatereje félre nem ismerhetően meglátszik; tartalom, melyből a megvilágosult lélek, a fölszabadult lelkiismeret minden oda nem illő vonást, minden homályos szint eltávolít, elvet, hogy a valódiak annál tisztábban fényeljenek, hogy az erkölcsi oldal is megvilágosodjék, hogy a félelmetes zordonság helyébe az igazságosság a jósággal, kegyelemmel, szeretettel párosulva lépjék, hogy az Isteni hatalom egy szűk ország szűk korlátain felül, túl emelve kiterjesztessék minden országra, minden népre, minden nemzetre, kiterjesztessék e világon túl más világokra, a végtelen ürben végetlenül minden világra, hogy az eszme annál közelebb jöjjön a fenséges valóságához; tartalom, a melynek minden vonása az emberi lélek üdvével, emelésével, tökéletesedésével érintkezik; tartalom, melyet ihlett lelkek, próféták és apostolok lelkei irnak.

Vallási eszme! Im, a ti apostolotok nemcsak tért szerez, hanem alkot és teremt. Nagy forradalom, az eszmék forradalma, a mi lelkében végbe megy. Megvilágosult lelke a vallásos eszmét nemcsak vonatkozásaiban akarja javítani, hanem magamagában ragadja meg, a vallási eszmét magát akarja megtisztítani, megvilágosítani, hogy vonatkozásai aztán annál tisztábbak, annál világosabbak lehessenek. Im, a hitvitákon, melyek ez ország különböző városaiban egymásután esnek, melyekkel ez ország éveken keresztül, mintha egy vallási szellemi harc térré változott volna át, mindig és mindenütt az eszme megtisztításáért, az Isten eszméje újra alakításáért szól és harczol; szól és harczol oly időben, a mikor még mindenütt e világrészben bizo-

nyos számú személyek összetételében jelen meg az Isten. Hogyan kerülhette volna ki hát a szorongatásokat?! De ő állja a támadást, a harezot, mignem az ország rendei a későbbi világnak bámulatára, ti nektek is bámulatotokra törvénybe iktatják Isten megújított eszméjének reformatioját. Az ő szorongattatásain, háborittatásain, szenvedésein megy ez országban keresztül a jelen korig kiható, a százévek ismeretvilágosságán mindinkább erősödő, kiolthatatlanul világló, soha ki nem oltható eme fény-sugár. Az ő szorongattatásain, háborittatásain, szenvedésein „a nem összetett, nem megosztott egy igaz Isten“ ismeret világossága. Az ő szorongattatásain, szenvedésein megy keresztül az, a mi a megújított vallási eszmének az emberi üdvre vonatkozása, mi kiinduló pontja ama termékenyítő gondolatnak, a kereszténység lényeges részét tevő, nem kiváltságos, hanem mindenki részére szabadon megnyitott istenfiúságnak.

A harmadik: az eszme és élet egysége. Az eszme és élet egysége az emberi lélek kívánalma, erkölcsi eszménye, a próféták és apostolok legfőbb bizonyágtétele. Bizonyágtétel, hol az eszme avagy az elv nem különállva, hanem az étellel összeforrva jelenik meg; hol az eszme avagy az elv nem marad magára, hanem átmegey az ember lényébe, valójába, alkotó része lesz lényének annyira, hogy a nélkül azt gondolni is alig lehet. Bizonyágtétel, hol a prófétai vagy apostoli lélek, a mit az Istenben igazságnak megismert, akár a népek és saját lelkének vizsgálatán, akár a felülről jövő kijelentés ihletett pillanatán, akár e kettőnek összetalálkozásán, egyesült útján jött légyen ez ismeret, — abban él, ahhoz ragaszkodik, az benne oly meggyőződésé, az lelkének olyan kincsévé válik, melyet nem ad eszerébe királyok hatalmáért, nem áldoz fel a hatalom semminemű ígéreteiért, mert érzi, hogy az nemesak saját lelkének kincse, hanem más emberi lelkeké is, ezreké, az emberiségé, melyet ő hozott felszínre, s mely mellett első sorban neki kell bizonyágot tennie. Bizonyágtétel, hol az eszme avagy az elv és élet együtt, egységben halad, együtt, egységben marad, melyet szétválasztani nincs e földön hatalma sem ellenfeleknek, sem a társul nyert fejedelmi vagy akárminő hatalmasságnak.

Az eszme, az elv és élet egysége! Im apostolotok a hit-

újítás annyi forrongásán keresztül az eszmei fejlődésben elérve a legmagasabb fokot, elérve a tetőpontot, a mi ott lelkébe mint győzelmes, diadalmas igazság bevonul, s a minek nyilvános elismertetést szerzett, ő abban marad és az marad benne. Im apostolotok az eszmével, az eszme tartalmával és minden abból származtatható következtetéssel, minden abból levonható, levont elvvel annyira egygyé lesz, hogy egyénisége, személye maga az eszme, hogy az ő neve maga a megújított vallási eszme, hogy az egész ország azt visszhangozza, hogy az új hitjavítás kolozsvári vallás, Dávid Ferencz vallása. Im közelíthetnek, közelítenek hozzá a csábító ígéretek, hogy megbontsák, de nem bonthatják meg semmiképp közte és az eszme közt a szent egységet. Szorongatások, háborítások az idő változtán fellegekké nőnek, fenyegetések, megfélemlítések egymásra következnek s próbálják megtántorítani benne a prófétai személyt, megingatni bátorságát, hithősiességét. Fejedelem és rendek már nem védik, ellenfeleivel szemben külső sikert alig remélhet. De im apostolotok az eszme és élet egységének magaslatán nem inogva, szilárdan áll. Szorongatások, háborítások most mindenfelől egyszerre végzetes végre csapnak össze fölötte, az ítélet sötét börtönre, következik. Mi lesz? . . . Előtte a börtön, a halál réme, a halál rémséges képe . . . mi lesz?! A világ látta apostolotok győzelmét, a prófétai győzelmet!! . . . Elszenvedi a börtönhalált, elhaló, reszketeg ajkán is e szavakkal: „A mit igazságnak éreztem, bizó lélekkel igazán hirdettem“.

Az ő szorongattatásain, szenvedésein, az ő végzetes halál-szenvedésén ott e fénysugár is: az eszme és élet egysége, az erkölcsi eszmény; az eszme és élet egysége mind a vértanúságig, az eszme és élet egysége mind a keresztségig s túl azon az igazság, az eszme diadala, a vallási eszme eljövendő diadala és . . . ünnep.

A kik nem csüggedtetek, ünnepeltek. Ünneplitek apostolotokat. Ünnepelhetitek. Az ő szorongattatásai, háborításai, az ő szenvedései nektek dicsőségekre vannak, azok az emberiség dicsőségére vannak. Azokon az emberiség javai, azokon a lelkiismereti szabadság, a megújított vallási eszme s az eszme és élet egység fénye sugároz és átragyog évszázakat. Ünneplitek apostolotokat, ünnepeljétek. És hogy annál méltóbban, öltöz-

tessétek fel lelketeket a keresztény szabadság érzetével, egy előhaladt kornak szerencsés gyermekei töltsétek bé lelketeket az egy Isten minél tisztább imádatával és ékesítsétek fel magatokat a vallás és élet egysége ma sem könnyen szerezhető, de mindig szép, minden fokon keresztény erényeivel. És ti, a kik az apostolságban utódai készültök lenni, ékesítsétek magatokat az ő ékességeivel; az ő fénysugaras palástja hulljon a ti vállatokra, az ő kincsei essenek lelketek mélyére!

Ünnepeltek apostolotokat, ünnepeljétek és ünnepeljétek ti is keresztény s más honfi testvérek, kik a szabadságért és türelemért neki valóban sokat köszönhettek. Ünnepelj nemzet, melynek zengzetes nyelvével betöltötte a fejedelmi udvart, a városokat és vidéket . . .

És ünnepelj város, mely Kelet és Nyugat találkozásán e dicső fiat szülted s mely most Kelet és Nyugat ünneplő fiait és leányait dicső fiad szellemének adózva annyi történelmi emlékekkel megszentelt, az ő történelmi emlékeivel is megszentelt falaid közt üdvözölheted.

S mindezért, a mi történik, a kegyelemért, a mely nekünk adatott, az egy örök Istennek, az emberiség Atyjának, a mindenség Istenének legyen dicséret, dicsőség ma és örökkön örökké! . . . Amen.

PÉTERFI DÉNES.

Dávid Ferencz és kora.

(Folytatás.)

A kálvinista.

Az erdélyi reformáció lassan bontakozott ki a kezdetben támadt politikai s társadalmi zavarokból. Asszonyi szeszély, idegen uralom, nemzetiségi aspirációk gyötörték a vajudó magyar és protestáns gondolatot. A korszaknak e mozgalmas, sok szín- és fényárnyalatot tükröző képéből egy kis csoport bukkan elő; kevesen vannak, meglátszik rajtuk a gyakorlatlanság is, de lelkük a magyar hazáért dobog. Kezében a szent könyvvel, ajkán a magyarságért való imával lép be a történelembe e kis csoport bátor vezére: Dávid Ferencz. A messzi háttérben az ébredő kor hajnalsugarai harczeverő veteránokat ragyognak körül, kik között könnyes szemmel, bánatos lélekkel, de a jövőbe vetett törhetetlen bizalommal áll Erdélynek új fejedelme, az utolsó választott magyar király: János Zsigmond.

... Az első teendőkből János Zsigmond egészen anyja tervei szerint cselekedett. Értesítvén a portát szomorú gyászáról, tanítóját s tanácsosát, Csáky Mihályt Hagymási Kristóffal Bécsbe küldötte a Ferdinánddal megkezdett tárgyalások folytatására. Mig e követek sikertelenül fáradoztak, azalatt Dávid Ferencz Marosvásárhelyre, november 2-ra gyűlésre hívta a fejedelem birodalmában vele együtt érző papokat. A zsinat célja az erdélyi magyar nemzetiségű hívőknek a szász lutheránusoktól való teljesen független csoportosítása vala. Ezt kétféleképpen igyekeztek elérni: egyfelől szertartásbeli változtatásokkal, másfelől a biblia valódi értelmét inkább magában foglaló hitelvek által.

A római templomi ceremóniának legfontosabb része a mise volt, ennél fogva most annak még el nem törölt maradványait hagyták el. E tekintetben az előző évek is sokat tettek